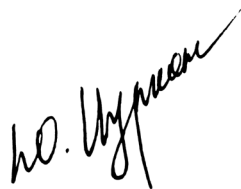

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ЦУРКАН-САЙФУЛІНА Юлія Василівна

УДК 340.12:342.5

**ВЛАДНІ ЗАСАДИ ПРАВА:
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність 12.00.12 – філософія права

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса – 2017

Дисертацією є рукопис.

Дисертація виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
ДУДЧЕНКО Валентина Віталіївна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри загальнотеоретичної
юриспруденції

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ГАРАСИМІВ Тарас Зеновійович,
Інститут права та психології Національного
університету «Львівська політехніка»,
професор кафедри теорії та філософії права;

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
ГУСАРЕВ Станіслав Дмитрович,
Національна академія внутрішніх справ,
перший проректор;

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
МАКСИМОВ Сергій Іванович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри філософії

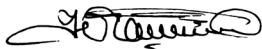
Захист відбудеться 10 березня 2017 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04 у Національному університеті «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий 9 лютого 2017 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Ю. В. Чайковський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Зв'язок влади і права, поза сумнівом, є одним із фундаментальних питань правової філософії. Його вплив на становлення філософських інтерпретацій права завжди зумовлював ключові напрями сприйняття правової реальності. Великою мірою, пошук відповіді на питання, як пов'язані право і влада, – це пошук відповіді на одне з центральних питань онтології права: чи є право самостійною силою?

Сучасна філософія права, яка все більше прагне осмислювати право з позицій неklasичних уявлень про соціальну реальність, пропонує нові підходи до розв'язання окреслених питань. Поява комунікативних концепцій права, становлення інтерсуб'єктного бачення правової реальності, відмова від детермінізму та монізму в поясненні механізму дії права – усе це суттєво оновило методологічний вимір філософсько-правового знання, дало поштовх виникненню нових інтерпретацій класичних проблем. Не є винятком і проблема владних підвалин права. Новітні потрактування інституту влади, що виникають в політичній та соціологічній науках, утім, майже не знаходять свого втілення при вирішенні юридичних проблем. Хоча сьогодні складно говорити про те, що владні засади права є проблемою суто юридичною, так само як складно говорити про існування суто юридичних проблем взагалі. Найгостріші та найскладніші проблеми виникають там, де юридична раціональність і правила правового філософствування стикаються з іншими сферами дискурсу, як-от політика і влада. Саме в цих точках перетину спалахують ті методологічні конфлікти, які покликана вирішити філософія права.

Особливо це актуально з точки зору виявлення владних підвалин права. Сучасні соціологічні теорії Е. Гіденса, П. Бурдьє, Н. Лумана та ін. створюють нові дискурси про владу і право, які, утім, майже не використовуються на рівні філософії права і загальнотеоретичної юриспруденції. Хоча юридизація цих теорій може стати важливим чинником якісного оновлення філософсько-правових інтерпретацій владних аспектів правової реальності. З урахуванням лінгвістичного повороту в англо-американській філософії права не менш актуальними виявляються й проблеми конструювання дискурсу влади права, його відмежування від дискурсу права влади, що сприяє автономізації сфери правової логіки та мислення й набуттю нею характеристик владності.

Дивна річ, але зв'язок права і влади рідко коли розглядається як певна цілісна проблема. Найчастіше увага приділяється окремим її аспектам, наприклад, питанням владної забезпеченості права як його властивості чи впливу права на легітимність влади. Утім, якщо вийти за межі усталених традиційних схем розгляду зв'язку права і влади, стає очевидним, що ця проблематика сягає найглибших пластів філософсько-правового знання й зачіпає низку фундаментальних аспектів правової онтології: від

проблеми змісту права і його формування до правового інструменталізму й прагматизму, а в найгострішому вигляді – до питань панування права і його граничних підстав. Уявляється, що саме цілісне осмислення всієї сукупності названих проблем на основі спільної методології є сьогодні однією з пріоритетних задач філософії права.

Окремі питання владних засад права представлені в дисертаційних дослідженнях О. С. Звонарьової, Н. Б. Капустіної, В. О. Нечипоренко, Н. Б. Полякової, Є. В. Реутова, С. Г. Рябова, Н. М. Усманова, однак вироблення цілісної філософсько-правової концепції зв'язку влади і права на основі сучасних досягнень філософії права усе ще залишається однією з найфундаментальніших задач.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер – 0110U000671), «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842) на 2016–2020 рр., та плану науково-дослідної роботи кафедри загальнотеоретичної юриспруденції «Наступність та оновлення як тенденція розвитку держави і права сучасної України».

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є формування сучасної філософсько-правової концепції владних підвалин права. Досягнення цієї мети потребує вирішення таких задач:

виявити спільні антропологічні підвалини права і влади з точки зору їх формування як суспільних практик;

розкрити фундаментальні герменевтичні характеристики влади і права у їх взаємній рефлексії;

охарактеризувати аксіологічні проблеми зв'язку влади і права на основі протистояння концепцій відносної та абсолютної цінності права;

сконструювати сучасну міждисциплінарну методологію осмислення зв'язку права і влади;

виявити метафізичні підвалини розуміння влади і права в античній філософії з точки зору уявлень про єдність політичного і правового;

показати динаміку схоластичних інтерпретацій владно-правових взаємин у контексті релігійного дискурсу;

осмислити філософські підвалини переходу до нової гуманістичної парадигми зв'язку права і влади за доби Відродження і Реформації;

продемонструвати шляхи раціоналізації владних засад права у правовій та політичній філософії Нового часу;

критично осмислити надбання німецької класичної філософії в розумінні владно-правового дискурсу;

показати сучасні юридико-позитивістські концепції зв'язку права і влади на основі уявлень про інструментальний характер права;

виявити досягнення та вади сучасної природно-правової доктрини в осмисленні владних засад права;

показати фактор владної ефективності права в розрізі соціологічного праворозуміння;

осмислити комунікативний вимір права і влади як домінуючого ракурсу розгляду владних засад права у сучасній філософії права;

показати місце владних засад права у структурі онтології права;

розкрити вплив владних засад права на його легітимації, і навпаки;

зіставити владність права з іншими властивостями права;

концептуалізувати право влади і владу права як дві фундаментальні складові сучасного владно-правового дискурсу.

Об'єкт дослідження – властивості права як вираження його соціальної сутності.

Предмет дослідження – владні підвалини права у їх філософсько-правовому вимірі.

Методи дослідження. Дисертація заснована на використанні сучасної філософсько-правової методології. Концептуальний рівень методології визначено принципами та ідеями неklasичної парадигми філософії права, що дало змогу осмислити владні підвалини права з точки зору уявлень про ідеї додатковості, плюралізму та міждисциплінарності. Це уможливило розгляд владних засад права під кутом зору базових методологічних підходів, властивих сучасній філософії права та загальнотеоретичній юриспруденції: аксіологічного, який допоміг виявити інструменталістські та неінструменталістські інтерпретації права у його зв'язку з владною раціональністю (пп. 1.3, 3.1, 3.2, 4.2); антропологічного, за допомогою якого було показано спільні та відмінні характеристики права як форм соціальних практик, формування яких відбувається на основі неоднорідних культурних кодів (пп. 1.1, 3.4, 4.4); герменевтичного, що дав змогу розглянути владно-правовий дискурс у цілісності та екзистенційній єдності (пп. 1.2, 3.3, 4.3, 4.4); цивілізаційного, за допомогою якого було показано, що розмежування влади права і права влади є однією з рис західної правової традиції (пп. 4.4). У поєднанні з фундаментальними ідеями неklasичної онтології права методологічні підходи уможливили комплексне осмислення предмету дослідження та формування цілісної концепції владних підвалин права.

Інструментальний рівень методології дослідження характеризується використанням загальнонаукових, окремо-наукових та спеціальних методів. Серед загальнонаукових методів особливу роль відіграв історіософічний, який виявив динаміку поглядів на зв'язок права і влади в історії політичної і правової думки (р. 2). Системний метод дав змогу сконструювати спільний концепт для інтерпретації владних засад права в чотирьох основних типах праворозуміння (р. 3). Серед окремо-наукових методів слід виділити догматичний метод, який було використано для виявлення місця владності та владних засад права у відповідних теоретичних конструкціях

(пп. 4.1, 4.3, 4.4). Порівняльно-правовий метод у його концептуальному різновиді сприяв порівнянню уявлень про владність як характеристику права в розрізі основних типів праворозуміння (р. 3). Серед спеціальних методів слід виділити феноменологічний, який дав змогу виділити владу і право як феномени в їхньому «епохе» (пп. 1.4, 3.4, 4.4). Методологічну роль також відіграли сконструйовані концепти влади права і права влади як варіантів концептуалізації владних засад права (п. 4.4).

Теоретичну основу дослідження становлять праці філософів, теоретиків права, представників філософсько-правової думки минулого і сучасності. Філософські та методологічні підвалини дослідження сконструйовані на основі праць Т. Адорно, Дж. Александера, К.-О. Апеля, Г. Арендт, Г. С. Батіщева, Ж. Бодрійяра, П. Бурдьє, М. Вебера, Л. Вітгенштайна, Ю. Габермаса, М. Гайдеггера, Г. Гегеля, Е. Гідденса, Т. Гоббса, Гуго Гроція, О. Гьофе, Г.-Г. Гадамера, Ж. Дерріда, Е. Дюркгейма, І. Канта, Б. О. Кістяківського, А. Г. Конфісахора, М. Коула, К.-Х. Ладьора, Л. Леві-Брюля, К. Леві-Стросса, О. Ф. Лосєва, Н. Лумана, Т. Парсонса, К. Поппера, П. Рікьора, Дж. Ролза, В. С. Стьопіна, М. Фуко, М. Хоркхаймера та ін. Окремі аспекти проведеного дослідження базувалися на працях таких вітчизняних та зарубіжних філософів та теоретиків права як М. М. Алексєєв, С. С. Алексєєв, Р. Алексі, Є. Булигін, О. М. Балинська, О. О. Бандура, В. А. Бачинін, Г. Берман, Х. Бехруз, Б. В. Бібіхін, В. С. Бігун, Ю. Ю. Ветютнев, Д. О. Вовк, Ф. Гайєк, Т. З. Гарасимів, К. В. Горобець, О. В. Гришук, Д. А. Гудима, М. А. Дамірлі, Р. Дворкін, О. Г. Данильян, А. Б. Дідікін, Т. І. Дудаш, В. В. Дудченко, В. В. Завальнюк, І. О. Ільїн, А. А. Караєвський, С. М. Касаткін, Г. Кельзен, М. С. Кельман, А. А. Козловський, М. І. Козюбра, Дж. Кольман, М. Коскенньємі, Н. М. Крестовська, А. Ф. Крижановський, Д. В. Лук'янов, В. П. Макаренко, С. І. Максимов, В. П. Малахов, Г. В. Мальцев, О. С. Мельничук, О. О. Мережко, В. С. Нерсисянц, Ю. М. Оборотов, В. В. Оглезньов, Н. М. Оніщенко, С. П. Погребняк, А. В. Поляков, П. М. Рабінович, С. П. Рабінович, Г. Радбрух, Дж. Раз, Р. А. Ромашов, М. В. Савчин, В. М. Селіванов, С. С. Сливка, О. В. Стовба, Б. Таманага, А. С. Токарська, О. О. Уварова, Дж. Фінніс, Л. Фуллер, Г. Харт, А. І. Хорошильцев, І. Л. Честнов, В. О. Четвернін, С. В. Шевчук, К. В. Шундіков та ін.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим комплексним монографічним дослідженням, в якому на основі сучасної некласичної філософії права осмислено владні підвалини права й створено їх цілісну концепцію. Наукова новизна виражається у таких основних положеннях:

уперше:

здійснено комплексне концептуальне міждисциплінарне осмислення владних підвалин права в розрізі їх антропологічних, аксіологічних та герменевтичних характеристик та з позицій комунікативної парадигми

онтології права, що дало змогу показати динамічну інтерсуб'єктивну природу владності як властивості сучасного права;

охарактеризовано герменевтичну протяжність політико-правового дискурсу в пошуку точок перетину владного і правового смислів у їх «співіснуванні» як феноменів, спрямованих за межі раціонального й водночас таких, що тяжіють до нормативної раціоналізації;

з'ясовано зміст владності права як його характеристики, зокрема, доведено, що владність права має тлумачитися як сучасний підхід до властивості зв'язку права з публічно-владною організацією, яка традиційно виділяється в рамках класичної парадигми філософії права: владність права має пов'язуватися не з інституційною забезпеченістю правової системи, а з дискурсивними параметрами правового простору, які зумовлюють моделі поведінки та вирішення юридичних справ з урахуванням специфіки використовуваних у праві засобів аргументації та раціоналізації;

осмислено владні засади права у контексті проблеми праворозуміння з точки зору його сприйняття як форми раціоналізації правового дискурсу, зокрема, показано, що владні підвалини права стосуються проблеми формування та структурування змісту права: інструменталістські та неінструменталістські варіанти інтерпретації правових правил, засновані на моральному чи прагматистському аргументі, характеризують різні моделі сприйняття змісту права, перша з яких наполягає на відсутності у права власного змісту та його моделюванні за рахунок владного дискурсу, друга – на наявності у права власного змісту, непідвладного владному дискурсу, третя наполягає на вторинності питання про зміст права стосовно проблеми легітимації влади;

запропоновано концептуальне розмежування права влади і влади права як двох моделей осмислення владних підвалів права, спрямованих на визнання чи невизнання наявності у права самостійної сили: влада права – це його потенція до нормативності та валідності, в якій сконцентровано його здатність бути самостійною соціальною цінністю, оскільки прозорість, ефективність та процедурність права є його зброєю проти дискретності, непослідовності та несправедливості;

розкрито специфіку владності права з позицій теорії структурації, відповідно до якої інституціоналізація владності права пов'язана з автономізацією мови права та юридичної аргументації, тобто валідність і ефективність права не повною мірою залежить від ефективності інституційних компонентів правової системи;

показано шлях від позараціонального через раціональне до постраціонального в розумінні зв'язку влади і права в історії філософсько-правової думки та окреслено парадигмальні зсуви в поясненні самостійності права чи його владної змодельованості, на цій основі прогнозується все більше поширення правової сфери за рамки, визначені інституційними проявами влади;

удосконалено:

філософські та методологічні підвалини критики інструменталістського підходу у правознавстві, відповідно до якого право мислиться як інструмент задоволення людських та суспільних потреб і досягнення цілей, зокрема, з позиції розуміння права як сили, тобто в руслі ідеології верховенства права;

філософсько-правову концепцію засад права як онтологічних та логічних меж правового дискурсу та юридичної логіки, зокрема, осмислено місце владних засад права у їх системі;

положення загальнотеоретичної юриспруденції щодо виділення властивостей права, зокрема запропоновано відмовитися від виділення такої властивості права як «забезпеченість державою» або «зв'язок з державою або іншим публічно-владним суб'єктом», оскільки джерело влади права може перебувати у самому праві, а не бути зумовленим зовнішніми владними інститутами;

історіософічні інтерпретації політико-правового дискурсу у призмі розвитку ідей щодо співвідношення права і влади в античній, середньовічній та новочасній філософії;

філософсько-правову концепцію легітимності в її застосуванні до держави та права, у частині інтеграції до філософії права комунікативної теорії легітимації та мовної моделі легалізації;

набули подальшого розвитку:

ідея Дж. Раза про витіснення засобами юридичної аргументації позаправових суджень, унаслідок чого досягається самолегітимність права, а саме екстрапольовано ідею витіснення на площину офіційного та неофіційного права, що дало змогу показати незалежність владності права від інституційних форм влади (зокрема, від держави);

уявлення про розвиток філософсько-правової думки як шлях до раціоналізації права й усієї системи соціального регулювання і до комунікативного застосування раціональних аргументів;

ідеї застосування до правової сфери синергетичної методології у її зв'язку з ідеями комунікативної філософії права.

Практичне значення одержаних результатів. Результати та висновки дослідження можуть використовуватися у: науково-дослідній діяльності – для подальших розробок у сфері філософсько-правового осмислення соціальних засад права, а також виявлення нових вимірів владної зумовленості права; правотворчій та правозастосовній сферах – для удосконалення нормотворчих, правозастосовних, правоінтерпретаційних процедур з урахуванням сучасного бачення зв'язку владних та правових інститутів у розумінні правил раціонального дискурсу; навчальному процесі – для удосконалення навчальних курсів «Філософія права», «Теорія держави і права», «Проблеми теорії держави і права», «Методологія юридичної науки» та ін.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія», кафедри теорії та історії держави і права Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія», засіданні Південного регіонального центру Національної академії правових наук України, а також на всеукраїнських та міжнародних конференціях, серед яких: II Регіональний круглий стіл «Проблеми державотворення та правотворення в Україні» (м. Львів, 18 лютого 2011 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Запоріжжя, 22 квітня 2011 р.), Всеукраїнська конференція «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 6–7 квітня 2011 р.), Міжнародна наукова конференція професорсько-викладацького та аспірантського складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20–21 травня 2011 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Теорія і практика правотворчої та правозастосовної діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів» (м. Харків, 29–30 жовтня 2011 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми державотворення та правотворення в Україні» (м. Львів, 17 лютого 2012 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів законодавства» (м. Херсон, 15–16 квітня 2016 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Теоретичний аналіз та наукові дослідження юридичної науки у ХХІ столітті» (м. Запоріжжя, 29–30 квітня 2016 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу» (м. Херсон, 3–4 червня 2016 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Юридична наука: виклики і сьогодення» (м. Одеса, 10–11 червня 2016 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Львів, 17–18 червня 2016 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 24–25 червня 2016 р.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 33 публікаціях, зокрема: 1 одноособовій монографії, 20 статтях у наукових фахових виданнях, з яких 4 у зарубіжних наукових періодичних виданнях, та 13 інших публікаціях.

Структура дисертації. Структура дослідження зумовлена її предметом, задачами та методологією. Дисертація складається з чотирьох розділів, які включають 17 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 381 сторінку, з яких 47 сторінок займає список використаних джерел, що нараховує 530 джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність і ступінь дослідження теми, зазначається зв'язок роботи з науковими програмами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано його методологічну основу, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, містяться відомості про апробацію та публікацію результатів дослідження, його структуру й обсяг.

Перший розділ «Право і влада: філософські та методологічні підвалини розуміння» складається з чотирьох підрозділів, присвячених філософським та методологічним підходам до розкриття співвідношення влади і права як ключових суспільних інститутів.

Підрозділ 1.1. «Антропологія права і влади як філософсько-правова проблема» висвітлює особливості взаємодії права і влади з точки зору сприйняття їх як особливих культурних практик, що знаходить своє вираження при застосуванні антропологічного підходу.

Антропологічна дослідницька парадигма суттєво змінила ракурс розгляду проблем розвитку сучасного права та сучасної держави, відмовляючись, з одного боку, від раціоналізму в поясненні правових феноменів, а, з іншого – від монізму, який в юриспруденції проявляється у вигляді європоцентризму (вплив якого зберігається і донині). Антропологія права і антропологія влади стали тісно взаємодіяти передовсім у пошуку точок перетину цих двох культурних практик. Розгляд права і влади як культурних артефактів означає необхідність визначення моделей їх символічної взаємодії. З цих позицій право і влада, хоча й констатуються як інституційно відокремлені одна від одної культурні практики, все ж перебувають у спільному нерозривному символічному просторі, що, власне, й зумовлює інтерес філософії права до проблем владних засад права, натомість для загальнотеоретичної юриспруденції ця проблема майже не стоїть.

Для антропології права і влади ключового значення набувають питання цивілізаційної ідентичності, оскільки вони безпосередньо впливають на джерела легітимації правових інститутів та змістовного наповнення владних відносин. Це зумовлює актуальність виявлення міфологічних аспектів владних підвалин права та шляхів їх раціоналізації у філософсько-правовому дискурсі.

У **підрозділі 1.2. «Герменевтичний дискурс права і влади»** розглядаються проблеми формування дискурсивних характеристик права і влади на основі з'ясування їх інтерпретативної природи.

Антропологізація юриспруденції стала фактором привнесення до філософії права герменевтичних ідей. У цьому сенсі правознавство виходить до нових кордонів в осмисленні гуманітарної складової його методології. З позицій філософсько-правової герменевтики між правом і

владою є своєрідний «кордон з'єднання», тобто та смислова та символічна межа, яка постає сукупністю синапсів між цими двома важливими соціальними інститутами. Кордон як з'єднання розуміється як узгодженість, що дає можливість реалізувати спільності. Така єдність може трактуватися як зведення до чогось одного, і тоді влада як організуюча діяльність одного досягає своєї тотальності, а право втрачає власну предметність; або ж вона може тлумачитися як погодженість, об'єднання «голосів» двох інститутів. Виникає «су-місність», в якій різні голоси можуть говорити і бути зрозумілими один одному. У такий спосіб герменевтика права і герменевтика влади дають змогу сформувати єдиний цілісний простір інтерпретації, залишаючись при цьому відносно автономними.

Автономність владного і правового дискурсів досягається через мову, яка по-різному конструє відповідні пласти соціальної реальності. Оскільки правова сфера в мовному аспекті прагне до певної закритості й внутрішньої узгодженості, це допомагає праву зберігати свою інакшість як дискурсивній практиці.

У підрозділі 1.3. «Аксіологічні проблеми владної зумовленості права» розвивається ідея зв'язку політичних і правових цінностей, що дає змогу розглядати їх як такі, що утворюють автономні ціннісні сфери.

Зв'язок права і влади в контексті аксіологічної проблематики знаходить своє вираження в питанні щодо сили права та її джерел. Сила права може інтерпретуватися в релігійно-моральному сенсі, коли право виявляється формою вираження божественної волі чи певних фундаментальних уявлень про людську природу (сила як деякий незмінний та незалежний від людської волі абсолютизм, щось нераціональне); або ж сила може трактуватися як здатність зумовлювати зміст та форму правових приписів, цінностей та інститутів з конкретно визначеною метою або в чийхось інтересах, що наближає до співвідношення права та влади (відносна сила, яка підлягає раціоналізації у формах правотворчості та правозастосування).

Саме другий варіант трактування сили права тяжіє до ціннісних питань макіавеллівського та кантіанського підходів до співвідношення права і влади, які безпосередньо стосуються проблематики змісту права. Це сприяє тому, що, на противагу антропологічному та герменевтичному підходам, для яких вихідною позицією стає цілісність та нерозривність владного та правового, аксіологічне бачення їх співвідношення базується на ідеї їх заснованості на різних типах ціннісних орієнтирів. Силевий ракурс розгляду співвідношення права і влади неодмінно передбачає розв'язання принципового питання щодо меж владної зумовленості змісту права.

Підрозділ 1.4. «Право і влада у контексті міждисциплінарної методології» висвітлює ключові напрями застосування принципу міждисциплінарності до дослідження владних засад права.

Показано, що сучасне комплексне бачення владних засад права неможливе без виходу за рамки конвенційних меж юридичного типу

філософствування, оскільки, по-перше, дослідження влади являє собою комплексну проблему, що знаходиться на стику різних суспільних наук: філософії, теорії права і держави, соціології, політології; по-друге, на противагу соціології та політології, в яких застосування нових методів та підходів, їх пошук та розробка завжди сприймалися як невід'ємна складова пізнавального процесу, юридична доктрина завжди тяжіла до консерватизму, та й сучасні міждисциплінарні дискурси у праві не можна назвати широко визнаними.

Розкриваються політологічні, соціологічні, психологічні, структуралістські, семіотичні та ін. інтерпретації влади, особлива увага приділяється визначенню точок перетину усіх цих множинних підходів із юридичною проблематикою, зокрема, з точки зору концептуального співвідношення права і держави у ракурсі їх інституціоналізації. Соціологічні, політологічні та економічні аспекти владарювання, а особливо обмеження владарювання правом, є ключовими центрами застосування міждисциплінарної методології, яка усе більше орієнтується на ситуативний, а не концептуальний аналіз. Тому можна розглядати владні підвалини права не лише як прояв глибинних концептуальних проблем сучасної юриспруденції, а й як важливу складову повсякденного функціонування правової та політичної систем.

Другий розділ «Владні засади права в історії філософсько-правової думки» складається з п'яти підрозділів та націлений на розкриття основних історичних віх у розвитку уявлень про зв'язок права і влади, а саме: Античність, Середньовіччя, Відродження і Реформація, Новий час, німецька класична філософія.

У *підрозділі 2.1. «Античні інтерпретації зв'язку права і влади»* аналізується розвиток уявлень про владу і право в контексті натурфілософії, філософського вчення софістів, стоїків, Сократа, Платона, Аристотеля, а також римських політичних мислителів.

Основний акцент зроблено на пошуку спільної наскрізної ідеї в античному підході до осмислення владних засад права. Оскільки ані рання натурфілософія, ані філософська система Піфагора, ані частково Сократівська та Платонівська філософії не ставляться до права і влади як чогось різного, сприймаючи їх в єдиному нерозривному контексті, а софісти, Аристотель та римські політичні мислителі впритул наближаються до необхідності розведення їх концептуальних полів, можна констатувати, що весь період античної соціальної філософії характеризується пошуком меж правового та політичного як підвалин соціальної системи. Філософські системи античності, націлені на холістичне бачення світу, в якому немає місця жорстким демаркаційним лініям між різними соціальними підсистемами, утім, показали ідею права і ідею влади з точки зору їх раціональної інтерпретації, завдяки чому було забезпечено перехід до позафілософського їх бачення.

Підрозділ 2.2. «Влада і право у середньовічній схоластиці» присвячено питанням динаміки розуміння владних засад права з точки зору їх сакралізації та одночасної прагматизації.

Доба середньовіччя відома тенденцією сакралізації влади і права в рамках християнського вчення про божественне походження всякої влади і про тотожність ідей Бога й вічного закону. Однак при цьому в пізньому середньовіччі розвиваються паралельні ідеї прагматизації влади і права, їх виводу за рамки релігійного дискурсу й констатація соціального походження влади і права. М. Падуанський та Й. Солсберійський у цьому контексті розкрили значення раціонального мислення про владу як про інститут, пов'язаний з особливостями соціальної системи, а її ефективність пов'язали передовсім з механізмами вираження загальної волі. Це мало значні наслідки й для розуміння права, хоча середньовіччя усе ще практично не розмежовує владні та правові сфери. Раціоналізація уявлень про владу означала перехід до сприйняття права як наслідку реалізації суми волі громадян. Саме ця тенденція осмислення владних засад права починає домінувати в подальші епохи.

У підрозділі 2.3. «Правова думка доби Відродження та Реформації про зв'язок права і влади» розглядається тенденція гуманізації соціальної філософії, яка мала наслідком десакралізацію влади, та поступового її відмежування від правового дискурсу.

З точки зору осмислення владних засад права правова та політична думка Відродження та Реформації ознаменувала собою кілька важливих методологічних поворотів. По-перше, це розмежування правового та владного дискурсів, з явним акцентом на останньому. Завдяки становленню макіавеліанського вчення про політику й поступовому розведенню сущого і належного, в якому сущому відводиться домінуюча роль, розвивається уявлення про владу як про самоціль, що означало виведення її за межі уявлень про справедливість. По-друге, доба Відродження і – меншою мірою – Реформації заклали основи тенденції гуманізації, яка пов'язана, передовсім, з десакралізацією соціальної думки, перенесенням акцентів з божественного на людське. Це мало потужні культурні наслідки, оскільки посприяло диференціації різних культурних та релігійних практик («чия земля, того і віра»), а також суттєво змінило уявлення про владні засади права, які відтоді розглядаються здебільшого у контексті протиставлення правової та політичної раціональності як заснованих на відмінних типах цінностей. Реформація закріпила ці тенденції шляхом відмови від владних претензій церкви й відстоювання принципів віротерпимості та секулярності, завдяки чому сфера правового, чітко окреслена, зокрема, внаслідок формування національних держав, поступово стає все більш автономною.

Підрозділ 2.4. «Новий час як доба раціоналізації владних засад права» націлений на виявлення філософських підвалин переходу до нового

типу мислення про право у його зв'язку з проблемами інституціоналізації влади у формі національної держави.

Перехід до політико-правової форми національної держави суттєво змінив уявлення про те, як мають осмислюватися владні засади права, оскільки влада як особливий соціальний інститут опиняється розділеною на дві частини: одна її частина перебуває у світі належного і підкорюється правилам юридичної раціональності, інша перебуває у світі сущого й представлена прагматичними політичними мотивами. Це сприяє ще більшій раціоналізації уявлень про владні засади права в роботах мислителів доби ранньобуржуазних революцій і раннього утопічного соціалізму, а піку досягає в працях Дж. Локка, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо. Осмислення права як продовження певних розумних аксіом, пов'язаних з людським прагненням до безпеки, усталеності, захищеності, справедливості тощо, здійснені цими мислителями, остаточно розірвали зв'язок із релігійним уявленням про владні засади права. Усе більш яскравою стає теза про те, що право має своє джерело владності, яке не обов'язково пов'язане з державою. Необхідність підкорення праву починає пояснюватися з урахуванням моральних та раціональних мотивів.

Підрозділ 2.5. «Інтерпретації влади і права у німецькій класичній філософії» присвячено аналізу проблематики владних засад права у працях І. Канта, Й. Г. Фіхте та Г. В. Ф. Гегеля.

Німецька класична філософія створила абсолютно новий логічний і філософський простір осмислення владних засад права, підсумувавши усі досягнення новочасної політико-правової думки і звівши їх до єдиного знаменника. Об'єктивний ідеалізм дав змогу мислити про право і про владу як про поняття, а не соціальні інститути, що уможливило очищення їх від сущого (Г. Гегель). З одного боку, це зумовило остаточне концептуальне розведення права і влади (І. Кант), а, з іншого – привело до висновку про глибинну тотожність права і держави на рівні конкретності (Г. Гегель), і навіть їх інституційне злиття (Й. Фіхте). Кантіанство й гегельянство зумовили появу двох принципово різних підходів до сприйняття владних засад права, один з яких базується на автономності права від держави, а другий – на їх злитті в національній державі. Ці дві тенденції згодом визначили суму аргументів різних течій юснатуралізму, які є актуальними і сьогодні, зокрема, у ракурсі мислення про право не лише як про інструмент, а й як про ціль.

У третьому розділі **«Владні засади права як проблема сучасного праворозуміння»**, який складається з чотирьох підрозділів, розглядаються теоретичні та філософсько-правові підходи до розуміння владних засад права в межах сучасних інтерпретацій юридичного позитивізму, юснатуралізму, соціологічного праворозуміння та інтегративної юриспруденції.

Підрозділ 3.1. «Зв'язок права і влади у концепціях юридичного позитивізму» присвячено характеристиці сучасної позитивістської традиції

з точки зору аналізу її позиції щодо співвідношення права і влади, зокрема, у вимірі інструментального підходу до права.

Юридичний позитивізм як найбільш впливовий тип сучасного праворозуміння значну увагу приділяє питанням впливу влади на юридичну сферу, особливо правотворення і правозастосування. Цьому сприяє визначення постулатів юридичного позитивізму, серед яких постулат про розмежування права і моралі, постулат про соціальну детермінацію змісту права і постулат про дискретність судових рішень. Найбільш релевантним проблемі зв'язку права і влади є другий постулат, який вказує на обов'язкову наявність інституційного зв'язку між соціальними й нормативними фактами та змістом права. Це зумовлено тим, що момент переходу соціальних і нормативних фактів у правові норми безпосередньо пов'язаний з правотворчістю, яка, як правило, опосередкована політичними інститутами. В юридичному позитивізмі соціальні й нормативні факти розглядаються як дещо зовнішнє стосовно права, яке, своєю чергою, розглядається як таке, що немає жодного внутрішнього змісту, тобто увесь зміст правових норм бачиться як детермінований соціальним життям і нормативними фактами. Це означає, що зміст права є радше питанням функціонування політичної системи (Г. Харт).

Для позитивістських інтерпретацій права характерним є підхід, відповідно до якого право є засобом, інструментом, який використовується з тією чи іншою мірою ефективності для вирішення соціальних проблем і досягнення конкретних соціальних цілей і задоволення певних потреб членів соціуму. Співвідношення засобу і мети у правовому дискурсі породжує ситуацію, в якій право однозначно зараховують до засобів, а питання про цілі виноситься за межі юридичної аргументації, що криє у собі загрозу для верховенства права, оскільки право потрапляє у залежність від владного дискурсу (Б. Таманага). Саме тому використання інструментального підходу має передбачати звернення до надбань аналітичної філософсько-правової традиції, в якій примусовий характер права зумовлюється не лише зовнішніми (формальними) характеристиками правових приписів, а й самим характером юридичної мови та аргументації (Дж. Раз).

У *підрозділі 3.2. «Право і влада в інтерпретації сучасної природно-правової доктрини»* аналізуються ідеї юснатуралізму щодо зв'язку права і влади.

Сучасний юснатуралізм, хоч і не є надто популярним типом праворозуміння, усе ж пропонує релевантні проблемі владних засад права ідеї. У сучасному розумінні засад природної теорії моральні принципи є метаюридичним критерієм позитивного права і визначаються як вищі норми і принципи, що стоять над законом, змістом яких є абсолютна або відносна значимість, при цьому передбачуване апіорно необхідним начало справедливості визнається джерелом «правильного» змісту законів та інших державних рішень.

У концепції природного права яскраво простежується мотив самостійності права у його протистоянні політико-владному інституту. Право є вищим за будь-яку владу, але при цьому його аргументи стосуються не стільки питань конституційного права і обмеження влади, скільки повсякденних проблем досягнення людьми свого щастя та самореалізації (Дж. Фінніс). Влада може так формувати і використовувати право, що це стає на заваді людям у їх прагненні до фундаментальних цінностей, що спотворює цільове призначення права. Це звільняє людей від морального обов'язку слідувати таким правилам, але не звільняє їх від юридичного обов'язку коритися законам. При цьому іноді влада може мислитися як інструмент реалізації правового розуміння справедливості (Р. Дворкін).

З позицій природно-правової теорії є сенс розглядати владні підвалини права не тільки як такі, що не можуть витіснити фундаментальні гуманістичні цінності, які зумовлюють правовий зміст. Не менш важливим є й інший аспект співвідношення права і влади, а саме – розгляд влади як особливого суб'єктивного права. Це, своєю чергою, означає, що дискурс влади опиняється інкорпорованим до юридичної логіки та аргументації, передовсім, у площині конституційно-правової теорії і практики.

Підрозділ 3.3. «Влада права як фактор його ефективності в соціологічному праворозумінні» скерований на з'ясування філософсько-правових підвалів сучасного соціологічного типу праворозуміння з точки зору уявлень про ефективність права та його владність.

Соціологічний тип праворозуміння відмовляється від розгляду тих тез, які є точками суперечок між позитивізмом і юснатуралізмом. Соціологізм розглядає право не як набір норм і навіть не як сукупність надзаконних принципів, а як процес, як соціальну дію людей, чим пояснюється реалізація права у процесі тлумачення, застосування та створення соціальних норм, підкріплених юридичною силою дії, забезпеченої правовою санкцією політично організованого суспільства. Це автоматично означає плюралізм права й існування його в офіційній та неофіційній формі, кожна з яких має своє джерело примусовості. Тому поняття права у його зв'язку з владою виявляється відносним, адже правом будуть називатися різні регулятивні системи, які для різних соціальних груп матимуть найвищий рівень примусовості. Відповідно владні засади права можуть пов'язуватися як з державою, так і з іншими примусовими механізмами.

Важливою течією соціологічного праворозуміння є прагматизм, який пропонує своє бачення владних засад права. Прагматики розглядають співвідношення права і влади з позицій впливу владних рішень на ухвалювані правові рішення і на те, як конструюється юридичний дискурс за тих чи інших умов. По суті, за такого підходу праву часто відводиться допоміжна, а іноді навіть суто декоративна роль – слугувати інструментом виправдання політичних рішень, своєрідним фільтром, за допомогою якого можна надати політичним, і загалом владним актам, вигляду правового аргументу.

У підрозділі 3.4. «Комунікативні теорії права у поясненні зв'язку права і влади» порушується питання щодо дискурсивного характеру інтегративних правових теорій, що особливо важливо для осмислення зв'язку права і влади.

Комунікативні теорії права є найбільш послідовними різновидами інтегративного праворозуміння, оскільки вони пропонують цілісну методологію для інкорпорації позитивістських, юснатуралістичних і соціологічних інтерпретацій владних засад права. Комунікація, яка виникає на перетині правового і владного дискурсів, має вагу для філософії права, оскільки вона несе значну кількість викликів для традиційних інтерпретацій верховенства права та інших ліберальних доктрин, адже підживляє усталені погляди на самостійність й автономність правового дискурсу. Важливими тут стають ідеї впливу владних інститутів не лише на формування права, а й на його застосування, а також питання щодо обмеження та легітимації такого впливу.

Комунікативність права і влади зумовлюють повернення до ідеї цілісності правової та політичної сфер з точки зору принципів та правил раціонального дискурсу. На цій основі правова та владна мотивації поведінки починають мислитися у розрізі габітусу, який є джерелом об'єктивних практик, породжених суб'єктивними принципами, котрі розгортаються в часі як діалектичний процес. Габітус формується, по-перше, шляхом виховання, коли в людині у процесі одержання освіти вкорінюється певна культурна воля, яка включає етичні принципи, пов'язані з поняттями добра та зла; і, по-друге, шляхом інкорпорації об'єктивних соціальних структур. Це означає, що на комунікативному рівні між владною та правовою аргументацією часто зникає лінія розмежування, що зумовлює їх розгляд в рамках синергетичної методології.

Розділ 4. «Владність у системі характеристик права» складається з чотирьох підрозділів, в яких розкриваються ключові філософсько-правові аспекти феномену владності права: як його граничної підстави; як фактору легітимності права і держави; як властивості позитивного права; як феномену, що існує у формах влади права і права влади.

Підрозділ 4.1. «Сучасні філософсько-правові концепції засад права» присвячено проблематиці розуміння засад права та з'ясуванню місця владності серед засад права.

Засади права є однією з найскладніших філософсько-правових проблем сучасності, оскільки вони стосуються глибинних питань онтології права. Визначення засад права є водночас визначенням меж юридичної раціональності, тобто вони одночасно обмежують і простір буття права, і простір можливостей його раціонального осмислення. Найчастіше виділяються міфологічні, релігійні, моральні, політичні й антропологічні засади права, кожна з яких є своєрідним фактором обмеження правового поля. Проблемним лишається визначення владних засад права, оскільки

вони суттєво відрізняються від названих засад як формально, так і змістовно. У зв'язку з цим пропонується підхід, відповідно до якого владні засади права сприймаються в рамках двох іпостасей: як елементи кожної із засад права, оскільки фактор владності властивий кожній з них, і як самостійна засада, яка дає змогу розмежувати право як належне і право як суще в рамках формування влади права.

У **підрозділі 4.2. «Право як фактор легітимності влади»** здійснюється екстраполяція ідеї владних засад права на взаємодію юридичної логіки та публічних інститутів.

Однією з важливих рис концепту легітимності є те, що він постає єдиною ланкою між політичною і правовою філософією, зумовлюючи їх концептуальну цілісність у тлумаченні взаємодії права і влади. З цієї точки зору найважливішою характерною рисою державної влади в демократичній правовій державі є правові рамки її функціонування. Але при цьому легітимність є і юридичною конструкцією, і хоча з позицій права більш вагомою є проблематика легальності, легітимність влади також має своїм джерелом правові норми, принципи та цінності. Якби це було не так, єдиним клопотом влади було б юридичне оформлення усіх своїх рішень, адже цього було би достатньо для забезпечення легальності. Саме тому політичний і юридичний дискурси легітимності мають розглядатися як такі, що взаємно доповнюють один одного, виступаючи двома сторонами одного явища.

З точки зору уявлень про владні засади права є сенс розглядати легітимність як момент і процес переходу політичної волі і мотивації до сфери юридичної логіки, а тому легітимність може бути описана термінами теорії заміщення (Дж. Раз): легітимним може вважатися те рішення й та інституція, для пояснення діяльності або ефекту якої не обов'язково виходити за межі юридичного дискурсу.

Підрозділ 4.3. «Владність як властивість права: філософсько-правовий вимір» окреслює філософсько-правові підвалини відходу від звичних схем опису права як такого, що пов'язаний з публічною владою, до сучасних схем його опису як такого, що характеризується владністю саме собою.

Проблема владності права зазвичай розглядається на рівні загальнотеоретичної юриспруденції у зв'язку з такими його властивостями як зв'язок з публічною владою, гарантованість авторитетом та примусовим характером правових санкцій. У сучасних умовах таке бачення проблеми властивостей права не повною мірою відповідає глибинним характеристикам правової реальності. Як видається, право саме собою здатне формувати владний дискурс, не пов'язаний з публічними інституціями. Воно робить це, передовсім, через функціонування автономної та самолегітимної юридичної раціональності, яка моделює поведінку суб'єктів відповідно до вимог і принципів законності. Це зумовлює необхідність відмови від традиційних підходів, відповідно до яких однією з властивостей права

є владна забезпеченість. З точки зору сучасної філософії права більш коректно говорити про владність як властивість права, яка виражає його здатність формувати, ініціювати та підтримувати юридичну раціональність шляхом функціонування форм правового мислення та, в окремих випадках, примусу.

Підрозділ 4.4. «Право влади і влада права у філософсько-правовому дискурсі» має своєю метою продемонструвати прояви владності права з точки зору двох протилежних конструкцій: права влади і влади права.

Право влади і влада права є двома концептуальними конструкціями, спрямованими на пояснення тих феноменів, які виникають у точках перетину владного та правового дискурсів. Право влади є квінтесенцією ідеї демократизму, оскільки через цей конструкт відбувається легітимація політичного поля шляхом його конституціоналізації. У цьому сенсі право влади є сенс розглядати як наслідок юридизації політики, яка часто мислиться в ракурсі кризи державного суверенітету.

Влада права, натомість, є конструкцією, зміст якої визначається втіленням ідеї про владність як властивість права. Влада права – це його потенція до нормативності, яка поширюється на всіх суб'єктів права, і, передовсім, на державну владу. У владі права сконцентровано його визначну таємницю, пов'язану з його здатністю бути самостійною соціальною цінністю, втілення якої є функцією усіх суспільних систем. Влада права – це і є прояв його владності, оскільки прозорість, ефективність та процедурність права є його зброєю проти дискретності, непослідовності та несправедливості.

ВИСНОВКИ

У дослідженні розв'язано актуальну наукову проблему, яка полягала у формуванні сучасної філософсько-правової концепції владних підвалин права. Основні висновки дисертації виражені у таких положеннях:

1. Право і влада – два ключових інститути сучасного суспільства. Саме вони є тими сферами практичної раціональності, основоположними системами, які визначають стратегію суспільного розвитку. Їх зв'язок та взаємодія, взаємообмеження і раціоналізація є фундаментальними проблемами сучасної юриспруденції, що створює незвідані виклики для філософії права. Це зумовлює необхідність пошуку нових методологічних моделей, які б дали змогу розкрити значення влади для функціонування права. Філософсько-правова проблематика владних підвалин права виражається в аксіологічних, антропологічних, герменевтичних, соціологічних аспектах правового буття, безпосередньо пов'язана з питаннями владної зумовленості права, інституціоналізації його сили та примусовості, впливу на легітимацію державної й іншої публічної влади, актуалізує питання права влади і влади права як складових філософсько-правового дискурсу.

2. Антропологічні аспекти зв'язку права та влади виражено у двох основних моментах: спільній міфологічній природі права і влади та цивілізаційній специфіці їх інституціоналізації. Порівняння політичного і правового міфу показує, що зв'язок між правом і владою є не лише функціонально-структурним, а й генетичним. Вони породжені спільними архетипами і мононормами, спрямовані на пошук легітимації за межами раціонального мислення. Урахування цивілізаційних аспектів зумовлює більш якісне застосування антропологічного підходу, його орієнтацію на культурні особливості та традиції, що характеризують специфічні політико-правові типи суспільств. Цивілізаційний підхід виявляє, що право і влада пов'язані в рамках концепту «політико-правовий тип цивілізації».

3. Філософсько-правові інтерпретації владної зумовленості права мають своєю метою продемонструвати, що владний характер як специфічна риса права може розглядатись і поза державним контекстом. Розкриті аспекти зв'язку влади і права – його авторитетність, об'єктивність, наявність внутрішніх механізмів легітимації та забезпечення ефективної моделі справедливості – вже визначають те, що право постає як своєрідна специфічна форма владарювання. Це владарювання виражене не стільки у відносинах підкорення, скільки у специфічних проявах юридичної конструкції правової реальності, яка потребує від людей певної поведінки.

4. Герменевтичні розвідки права і влади пов'язані з уявленнями про єдність і розділеність світу соціального «спів-існування». Роль дискурсивних практик полягає в тому, щоби створити спільний простір інтерпретації та досягнення владно-політичного дискурсу. Сам собою цей дискурс є примусовим у сенсі мовного насилля, яке пов'язане з неможливістю суб'єкта політичного та правового процесу вийти з дискурсу без жодних наслідків для себе. Така примусовість, специфічна конструкція владного і правового спів-існування ведуть до уявлення про право і владу як про подію, що характеризує буття-в-суспільстві, тобто як про частину людської екзистенції. При цьому характерними стають зв'язки між правовою і політичною герменевтикою, які виявляються поєднаними уявленнями про легітимне правління, про раціональність та нераціональність у людському розумінні легітимного владного примусу.

5. Аксіологічні проблеми, що виникають при першому наближенні до питання зв'язку права та влади, мають отримувати своє вирішення шляхом долучення до дослідження підходів та науково-дослідних програм, мало характерних для англо-американського філософсько-правового дискурсу, в якому сформувалася більшість існуючих поглядів на цю проблематику. Аксіологічна складова філософії права, вельми важлива в аспектах дослідження співвідношення права та влади, права та сили, права та політики, є фактором досягнення правової сфери як самостійної частини людського буття. Саме тому методологічна програма правової аксіології відіграє особливу роль при дослідженні проблем легітимації та

диференціації права і політики, набуття ними характеристик інституційних складових соціальної системи.

6. Міждисциплінарна методологія дає змогу виявити ті глибинні зв'язки між правом і владою, які виражаються у процесах інституціоналізації держави, легітимації політичної та правової систем, наділенні права владними атрибутами, а влади – властивостями легальності. Соціологічні, політологічні та економічні аспекти владарювання, а особливо обмеження владарювання правом, є ключовими центрами застосування міждисциплінарної методології, яка усе більше орієнтується на ситуативний, а не на концептуальний аналіз. Тому можна розглядати владні підвалини права не лише як прояв глибинних концептуальних проблем сучасної юриспруденції, але й як важливу складову повсякденного функціонування правової та політичної систем.

7. В античній філософії аналіз влади переважно було присвячено дослідженню природи держави, пошуку нормативних основ політики, намагання подолати протиріччя між законом, правом і мораллю, між силою й насильством, прагненню досягнути справедливості, гармонійної єдності суспільства, істини, формуванню концепцій ідеальної держави та ідеальної форми правління. Класичний період розквіту давньогрецької політичної та філософської думки представлений софістами, політико-правові погляди яких характеризуються пошуком природних засад права і закону; розробкою концепції особистих прав людини, за якою держава та закони розглядалися як гарантія, політичний і юридичний механізм реалізації цих прав; конструюванням природно-правової теорії. Софісти першими дали наукове пояснення походженню суспільства, держави, природи влади і політики на основі «взаємного союзу», як результату угоди для захисту особистих прав, прагнення людей до миру і законності. Основна ідея концепції влади у римських діячів полягала у такому: влада має батьківський характер; її законність, правильність і досконалість закріплено не стільки правом, скільки давністю політичної традиції, звичаю, державного інституту, а також сукупністю моральних зобов'язань та принципів.

8. Для теоцентричного християнського світогляду середньовіччя влада була божественним установленням, заснованим на біблійних заповідях. Проблема законності влади розглядалася переважно в контексті протиставлення духовної (церковної) і світської (державної) влади та їх протиборства, а ідея законності державної влади тісно пов'язана з її божественним встановленням і освяченням влади державця. Позиція законослухняності (беззастережного підпорядкування владі) є неодмінною умовою збереження влади у богословських ученнях середньовіччя. На цьому тлі вирізняється вчення Марсилія Падуанського, який висунув концепцію відмови від домінуючої ідеї божественного походження права, саме він перший порушив питання щодо розмежування духовної і світської влади. Філософ стверджував, що право, як і держава, створюється суспільними

відносинами, і громадяни мають рівні права. Марсилій Падуанський першим визначив, що право створюється для управління державою. Загалом у середньовіччі вже виразно окреслилися принципово важливі моменти співвідношення влади та права: право визнається вищою силою; держава сприймається як необхідний інструмент, підвладний людям, створений для них; закладається ідея не просто значущості права в житті держави, а права як інструменту забезпечення добра і справедливості.

9. Правова думка доби Відродження і Реформації про зв'язок права і влади характеризується домінуванням принципу «волі до влади». Так, Н. Макіавеллі висунув ідею сильної централізованої влади, для якої, як він вважав, дозволеними є будь-які методи, тому саме починаючи з Макіавеллі, політика тлумачиться як самостійне, відокремлене від моралі поняття, а правовою основою владних структур і осіб усе частіше вважається політична сила, а не моральні та законодавчі норми. Концепцію Макіавеллі продовжує Ж. Боден, ідейним стрижнем філософії якого є не правопорядок, а політичний порядок, тобто порядок мирного співіснування різних соціальних груп і прошарків, для досягнення якого всі засоби прийнятні. У період Відродження в досить своєрідній формі було сформульовано принцип поділу влади у відомих утопіях Т. Мора і Т. Кампанелли. Зовсім інший підхід до трактування правової проблематики характерний для мислителів Нового часу. Г. Гроцій, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є та інші мислителі розробляють принципи демократії, суспільного договору, поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову, а також формують інструментально-силову концепцію влади. У цей період було зроблено прогресивні висновки щодо правозастосування: по-перше, тільки за сильної влади можна говорити про те, що в суспільстві наявна справедливість, при слабкій же владі закони просто не виконуються; по-друге, в основі законів, що виходять від влади, мають лежати положення природного права; по-третє, суспільство є вільним лише в разі реалізації на практиці принципу: «дозволено все, що не заборонено законом». Від Дж. Локка бере свій початок ідея громадянського суспільства як суспільства приватних власників, що захищені від втручання держави шляхом укладання суспільного договору. Ш.-Л. Монтеск'є більш чітко розвиває концепцію поділу влади, визначаючи законодавчу, виконавчу, судову влади, а також пропонує механізм стримувань і противаг. Г. Гроцій формулює принцип «договори мають дотримуватися».

10. Німецька класична філософія здійснила філософську концептуалізацію владних аспектів права, взявши за основу роботи просвітників. Їх погляди багато в чому поділяв класик німецької філософії Г. В. Ф. Гегель. Водночас він критикував протиставлення різних гілок влади, вбачаючи сутність внутрішнього суверенітету держави у залежності і підпорядкованості всіх гілок влади принципу державної єдності. Гегель на перше місце ставив інтереси загального – держави, громадянського

суспільства, які виражають всезагальний інтерес, що сприяє захисту й одиничного, тобто кожного індивіда. Цю безпеку і правопорядок забезпечує держава як всезагальна воля і розум, а для людини вищий обов'язок полягає в тому, щоб бути членом держави. Інший представник класичної німецької філософії – І. Кант – був прихильником договірної теорії, він закликав відмовитися від стану «війни всіх проти всіх» і утворити громадянське правове суспільство. Таке суспільство, на думку Канта, потребує: звільнення від «опікунства» з боку духовенства і надання людям права самостійно судити про релігію; республіканського устрою в кожній державі з рівністю всіх перед законом; того, щоб монарх на чолі республіки керувався спільною волею громадян, яку найповніше і найадекватніше виражають не обрані населенням делегати, а філософи і мислителі. Аналіз різних концепцій співвідношення влади і права, авторами яких були мислителі-філософи і юристи, наочно показує динаміку поглядів на взаємозумовленість і взаєморозвиток влади і права. Незважаючи на велику різницю в позиціях, демократично налаштовані вчені звеличували роль права над владою, а прихильники авторитаризму – всіляко принижували її.

11. Чотири основних сучасних типи праворозуміння – юридичний позитивізм, юснатуралізм, соціологізм та інтегральні концепції – кожен по-своєму інтерпретують владні підвалини права й взаємодію між цими двома соціальними інститутами, що зумовлено як особливостями використовуваної методології, так й ідеологічними установками. Юридичний позитивізм є найбільш впливовим типом праворозуміння у сучасному світі. Це пояснюється навіть не тим, що він фактично не має альтернатив у рамках англо-американської правової філософії, яка сьогодні задає тон світовому юридичному дискурсу загалом, а й тим, що саме позитивізм є найліпше застосовним як до вирішення практичних проблем функціонування правових систем, так і до концептуального осмислення права. Одним із постулатів юридичного позитивізму є наявність інституційного зв'язку між соціальними й нормативними фактами і змістом права. Це викликано тим, що момент переходу соціальних і нормативних фактів у правові норми безпосередньо пов'язаний з правотворчістю, яка, як правило, опосередкована політичними інститутами. Тому у юридичному позитивізмі соціальні й нормативні факти розглядаються як дещо зовнішнє стосовно права, яке, своєю чергою, бачиться таким, що немає жодного внутрішнього змісту, тобто увесь зміст правових норм детерміновано соціальним життям і нормативними фактами. Зміст права визначається не лише його нормами, а й тим дискурсом, що окреслює загальну спрямованість правової системи на досягнення її цілей. До цього дискурсу долучені як елементи правової раціональності, так і вагомі аспекти раціональності політичної, моральної, політичної тощо. Така ситуація зумовлена тим, що з позицій юридичного позитивізму право розглядається передовсім як форма, а питання змісту часто виносяться за межі обговорень. Інструментальний підхід до права

як один із найбільш поширених засобів пояснення правової системи в юридичному позитивізмі, безумовно, відкриває суттєві перспективи для осмислення влади права та природи правового примусу.

12. Ідея природного права, апелюючи до наявності фундаментальних принципів, які імперативно мають становити зміст права, пропонує якісно іншу інтерпретацію зв'язку права і влади. Право завжди має певний власний зміст, який не залежить ані від моральних коливань у суспільстві, ані від засобів юридичної логіки, які можуть використовуватися в конкретній правовій системі, ані від політичної раціональності. Право несе в собі незмінні константи, завжди апелюючи до певного набору цінностей, від яких неможливо відмовитися і які неможливо змінити. З позицій природно-правової доктрини є сенс розглядати владні підвалини права не тільки як такі, що не можуть витіснити фундаментальні гуманістичні цінності, котрі формують правовий зміст. Не менш важливим є й інший аспект співвідношення права і влади, а саме – розгляд влади як особливого суб'єктивного права. Лібертарно-юридичні концепції права формують специфічну сферу інтерпретації владного дискурсу. Методологічно лібертарно-юридична концепція розглядає владу як дещо підпорядковане праву. Там, де такого підпорядкування немає, не існує й права, воно виявляється підмінене владною сваволею у вигляді закону. Таке розуміння владних підвалів права, утім, лише поглиблює найбільш болючу проблему природно-правового підходу до права. Розмежування права і закону *a priori* передбачає, що існує певний клас неправових законів, які зазвичай ототожнюються з владною сваволею. Саме тому влада в юснатуралізмі не може розглядатися як підвалина права, оскільки вона є елементом позитивної соціальної реальності, яка не є і не може бути достатньо вагомим чинником для трансформації змісту природного права, котре не залежить від соціальних інститутів та правових практик.

13. Соціологічне праворозуміння розширює спектр відносин права і влади, оскільки до його забезпечення і легітимного застосування долучаються також ті типи влади, які зазвичай є виведеними за межі юридичного дискурсу, зокрема влада громадянського суспільства як особливого інституційного середовища. Право і влада з позицій соціологічного підходу розмежовуються лише тоді, коли має місце їх статичний аналіз, тобто виділення їх структурних і функціональних елементів. У динаміці ж їх розмежування практично унеможливується. Прагматики розглядають співвідношення права і влади з позицій впливу владних рішень на ухвалювані правові рішення і на те, як конструюється юридичний дискурс за тих чи інших умов. По суті, за такого підходу праву часто відводиться допоміжна, а іноді навіть суто декоративна роль – слугувати інструментом виправдання політичних рішень, своєрідним фільтром, за допомогою якого можна надати політичним, і загалом владним, актам вигляду правового аргументу.

14. Інтегральні концепції праворозуміння використовують методологію комунікативної філософії для інтерпретації зв'язку права і влади. З точки зору політико-правового дискурсу щодо влади, ідея правової комунікації виконує роль фактору осмислення того, як владні інститути можуть впливати на зміст правових норм. У рамках класичних типів праворозуміння владний вплив на право оцінюється якщо й не негативно, то щонайменше як небажаний. Право всіляко захищають від втручання владних інституцій, що особливо помітно в юснатуралізмі. Комунікативна концепція в цьому сенсі є більш реалістичною, оскільки вона відкидає негативістське бачення зв'язку права і влади. Натомість визнається очевидність впливу політичної доцільності на право. На противагу іншим типам праворозуміння, комунікативна концепція виходить на проблеми раціоналізації такого впливу, питання його інституційного характеру та демократичного контролю. Ідея комунікації створює передумови для розгляду зв'язку права і влади не з позицій протистояння, а з точки зору гармонійної взаємодії, оскільки стає очевидним, що ефективність правового впливу залежить не стільки від того, справедливими чи несправедливими вважаються закони, скільки від того, чи стала прозорою і раціональною процедура їх створення. Інтегральність у розумінні права, а також її методологічні наслідки для сприйняття зв'язку права і влади, виводять до іншого розуміння правової нормативності. Проблема полягає в тому, що інтегральний підхід дещо розмиває межі юридичного дискурсу, прагнучи показати право в усій множині його проявів. Це веде до прагматизації юриспруденції, яка хоч і є корисною з точки зору формування та інституціоналізації правової практики, усе ж несе в собі ризики осмислення права винятково з точки зору інтересів прикладної юриспруденції. Прагнення до досягнення права з точки зору різних, часто навіть протилежних, підходів веде до руйнації звичних конструкцій, відповідно до яких право є окремою й автономною сферою суспільної практики; але при цьому виявляє нові аспекти правового дискурсу, його формування на основі пошуку компромісу між необхідністю досягнення практичного результату й прагненням використовувати для цього систему належних інструментів, серед яких особлива роль відведена правовій нормативності.

15. Владні засади права посідають особливе місце в системі засад права, які виступають його онтологічними передумовами. Засади права є сенс осмислювати як логічні межі й онтологічні кордони правового дискурсу. Якщо міфологічні, релігійні, моральні, політичні та інші засади права підлягають чіткому виділенню та концептуальному відмежуванню внаслідок існування відповідних інституційно відокремлених дискурсів, то владні засади права так чи інакше проявляють себе в усіх інших засадах права і, очевидно, в самому праві. Звідси випливає, що владні засади права є не інституційними чи дискурсивними, а антропологічними, оскільки вони зумовлені передовсім специфічними формами соціальних практик.

Тому мислення про право і владу відрізняється на рівні патернів та моделей соціальної активності, а не способом обґрунтування рішень та аргументації. Отже, владні засади права є не обмеженням правового дискурсу, а його онтологічною підвалиною, яка визначає авторитетність і владний характер правового впливу і примусу. Владна онтологія права при цьому не може бути зведена до прагматичних уявлень про право як продовження політики. Владність є самостійною властивістю права, яку має розглядати загальнотеоретична юриспруденція, на противагу традиційній ознаці «зв'язок із державою або іншим публічно-владним суб'єктом». Владність права як його властивість зумовлена не його зв'язком з публічно-владним суб'єктом (державою, організованою соціальною спільнотою тощо), а з його здатністю конструювати соціальний простір у такий спосіб, який передбачає підкорення правилам та принципам правової раціональності. Якщо право є достатньо ефективним у задоволенні людських потреб і вирішенні соціальних проблем, то його владність стає його субстантивною характеристикою, а не зовнішнім стосовно правового дискурсу описом. Отже, владність права є фактором його само-легітимності, коли воно в змозі витіснити за межі правового поля морально-етичні, релігійні, міфологічні, політичні та інші цінності й норми, які люди можуть використовувати, але з меншою ефективністю порівняно зі складовими правової раціональності.

16. Право безпосередньо затверджує умови легітимності державної влади, детермінуючи своє значення в цьому процесі як комунікативної системи між органами державної влади та громадянського суспільства. Водночас правові норми часто мають дуже неоднозначний статус і не завжди сприяють легітимації владних структур. Тому важливо визначити їх місце і роль у процесі обґрунтування того чи іншого явища державної влади. Річ у тім, що право за своєю суттю покликане впливати на характер і рівень ефективності державної влади і функціонально сприяти формуванню довіри до неї. Це проявляється, найперше, у процесі селективного формування органів державної влади і призначення на державні посади, наприклад, президента, судових органів, шляхом встановлення термінів, професійних цензів тощо. Це означає, що право використовується не тільки як засіб легітимації (узаконення) державної влади, а й встановлює особливі правила, зокрема, відбору на заміщення державних посад. Право в різних сферах встановлює форми контролю за дотриманням органами державної влади інтересів особистості й суспільства загалом, що в кінцевому підсумку є необхідною передумовою формування довіри населення до влади. У процесі легітимації державної влади право виступає інструментом забезпечення справжнього представницького характеру законодавчого органу. У цьому проявляються правові засади народовладдя, що характеризуються повновладдям народу, визнанням його єдиним джерелом влади, а також вільним здійсненням ним цієї влади відповідно до його суверенної волі та ключових інтересів.

17. Влада права і право влади являють собою два типи цілісного функціонування права і влади як двох протилежностей, що постійно взаємодіють між собою. Право влади виявляється в тому, що право (а особливо позитивне) використовується державною публічною владою для реалізації суто владних інтенцій, позбавлених таких характерних рис істинного права в його соціологічному, психологічному, природно-правовому, історичному та інших розуміннях, як гарантія свободи особистості, її недоторканості тощо. Право, спираючись у певних випадках на підтримку державної влади як зовнішньої сили, водночас будується і функціонує на базі внутрішньої властивості йому влади, яку ми називаємо юридичною.

У категорії «влада права» слід виділити власну владу права і його запозичену владу. Власна влада права впливає із самої його сутності і призначення та несе потенціал ефективності, дієвості права, реалізація якого не потребує додаткових зусиль. Позитивному праву як запозиченій владі слугує державна влада, тому реально позитивне право формується і забезпечується цією владою. Автономність влади, закладеної в праві, виявляється у приватно-правових відносинах, де домінуюча воля суб'єкта права виражається в діях або байдужих до держави, або схвалених нею в найбільш загальній формі відповідно до принципу «дозволено все, що прямо не заборонено законом».

На користь наявності власної влади у права говорять і результати зіставлення правового і неправового закону. Процес узгодження інтересів і потреб учасників соціальної взаємодії з урахуванням розстановки політичних сил у суспільстві є одним із способів набуття власної влади нормою права. Ще одним значущим моментом прояву власної сили права є його здатність бути стабілізуючим фактором, забезпечувати надовго вперед і на твердій основі загальність і постійність соціального порядку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Владні засади права: філософсько-правові аспекти : монографія / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна. – Одеса : Фенікс, 2016. – 358 с.

Статті у фахових періодичних виданнях:

2. Сайфуліна Ю. В. Історичні форми буття права / Ю. В. Сайфуліна // Митна справа. – 2011. – № 3(75). – С. 41–45.

3. Сайфуліна Ю. В. Роль права у становленні та розвитку громадянського суспільства / Ю. В. Сайфуліна // Митна справа. – 2012. – № 2(80). – С. 9–14.

4. Сайфуліна Ю. В. Феномен права та його розуміння в станово-класових суспільствах / Ю. В. Сайфуліна // Митна справа. – 2012. – № 1(79). – С. 59–64.

5. Сайфуліна Ю. В. Соціальна норма як форма правового регулювання / Ю. В. Сайфуліна // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2013. – № 7(85) Июль. – С. 61–65.

6. Сайфулина Ю. В. Методы исследования источников права / Ю. В. Сайфулина // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2013. – № 1(79) Январь. – С. 59–64.

7. Сайфуліна Ю. В. Структурний та функціональний аспекти правової системи / Ю. В. Сайфуліна // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 1(65). – С. 119–127.

8. Сайфуліна Ю. В. Авторитетність як сутнісна властивість права / Ю. В. Сайфуліна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – № 21. – С. 89–92.

9. Сайфуліна Ю. В. Право, воля й сила як основоположні фактори влади / Ю. В. Сайфуліна // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2014. – Вип. 2. – С. 72–82.

10. Сайфуліна Ю. В. До питання властивості права / Ю. В. Сайфуліна // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2014. – Вип. 4. – С. 30–38.

11. Сайфуліна Ю. В. Зв'язок права і сили як філософсько-правова проблема / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – Т. 16. – С. 234–242.

12. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Влада як детермінант права: філософсько-правова інтерпретація / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 5. – С. 345–348.

13. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Право і влада в середньовічній схоластиці / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // Прикарпатський юридичний вісник. – 2015. – № 1(7). – С. 16–19.

14. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Зв'язок права і влади як проблема Античної філософії / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2016. – Т. 18. – С. 201–212.

15. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Чи є право самостійною силою? (До інструментального підходу в правознавстві) / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2015. – Вип. 35. – Ч. 2. – С. 203–206.

16. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Герменевтичний дискурс права і влади / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2016. – № 8. – С. 15–22.

17. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Інтерпретації влади і права у німецькій класичній філософії / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // Науковий вісник

Херсонського національного університету. Серія «Право». – 2016. – Вип. 2. – Т. 3. – С. 142–146.

18. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Аксіологія права і аксіологія влади: філософсько-правовий аспект / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // *Evropský politický a právní diskurz*. – 2016. – Vol. 3. – Issue 3. – P. 53–60.

19. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Філософія права Нового часу та раціоналізація владних засад права / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. – 2016. – № 3 – С. 55–60.

20. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Владність як властивість права / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // *Господарство, підприємство і право*. – 2016. – № 6. – С. 206–210.

21. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Відокремлення правового та владного дискурсів за доби Відродження: філософсько-правовий аспект / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // *Право і суспільство*. – 2016. – № 3. – С. 40–45.

Публікації апробаційного характеру:

22. Сайфуліна Ю. В. Становлення та розвиток правової системи в умовах глобалізованого світу / Ю. В. Сайфуліна // *Проблеми державотворення та правотворення в Україні* : матер. II Регіон. круглого столу, 18 лютого 2011 р. / Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – С. 98–101.

23. Сайфуліна Ю. В. Принципи побудови системи джерел права / Ю. В. Сайфуліна // *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: Всеукр. наук.-практ. конф., 22 квітня 2011 р., Запоріжжя : матеріали: у 2 ч. – Запоріжжя : Юридичний інститут ДДУВС, 2011. – Ч. I. – С. 66–70.

24. Сайфуліна Ю. В. Онтологічна природа права / Ю. В. Сайфуліна // *Правове життя сучасної України* : матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу, м. Одеса, 20–21 травня 2011 р. – Т. 1. / відп. ред. д-р юрид. наук. В. М. Дрьомін // Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2011. – С. 11–13.

25. Сайфуліна Ю. В. Антропологічний аспект розуміння права / Ю. В. Сайфуліна // *Теорія і практика правотворчої та правозастосовної діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів* : Матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 29–30 жовтня 2011 р., у 2-х томах. – Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2011. – Т. 1. – С. 30–32.

26. Сайфуліна Ю. В. Принципи права як соціальне явище / Ю. В. Сайфуліна // *Матер. Всеукр. конф. «Право як ефективний суспільний регулятор»*, м. Львів, 6–7 квітня 2011 р., у 2 ч. – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2011. – Ч. 1. – С. 47–48.

27. Сайфуліна Ю. В. Діалектичний взаємозв'язок права і держави / Ю. В. Сайфуліна // *Проблеми державотворення та правотворення*

в Україні: тези доп. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф., 17 лютого 2012 р. / Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів : ЛьвДУВС, 2012. – С. 420–423.

28. Сайфуліна Ю. В. Зв'язок права і сили як філософсько-правова проблема / Ю. В. Сайфуліна // Сила права і право сили: історичний вимір та сучасне бачення проблеми : матер. XXXII Міжнар. іст.-прав. конф., м. Полтава 28–31 травня 2015 р.; редкол.: І. Б. Усенко (голова) та ін. – К. ; Полтава : ПУЕТ, 2015. – С. 33–36.

29. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Герменевтичний дискурс права і влади / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // Теоретичний аналіз та наукові дослідження юридичної науки у XXI столітті : Матер. всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 29–30 квітня 2016 р. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. – С. 173–176.

30. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Взаємозв'язок влади і права в античній інтерпретації / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів законодавства : матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Херсон, 15–16 квітня 2016 р. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 167–171.

31. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Герменевтика у розумінні владних засад права / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу : матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Херсон, 3–4 червня 2016 р. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 34–36.

32. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Софісти про зв'язок права і влади / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // Юридичні науки: проблеми та перспективи : матер. всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 24–25 червня 2016 р.). – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. – С. 13–15.

33. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Право і влада в аксіологічному вимірі / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // Юридична наука: виклики і сьогодення : матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 10–11 червня 2016 р.). – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2016. – С. 28–30.

34. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Владні засади права в розумінні італійських гуманістів / Ю. В. Цуркан-Сайфуліна // Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права : матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 17–18 червня 2016 р. – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2016. – С. 16–17.

АНОТАЦІЯ

Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Владні засади права: філософсько-правове дослідження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2017.

Дисертація присвячена формуванню філософсько-правової концепції владних засад права з точки зору неklasичної парадигми філософії права. Розкриваються антропологічні, герменевтичні та аксіологічні виміри владних засад права, здійснюється їх міждисциплінарна інтеграція на основі уявлень про правовий дискурс як такий, що обмежений онтологічними та гносеологічними раціональними засадами. Особлива увага надається проблематиці злиття та розмежування владного та правового поля, які зумовлюють діалектику їх буття.

Здійснено історіософічний аналіз зв'язку права і влади від античної політико-правової філософії до німецької класичної філософії. Генеральна лінія цього аналізу пов'язана з пошуком тенденцій раціоналізації права і влади як інституційних форм примусу в суспільстві. Показано, що ці тенденції по-різному проявлялися упродовж розвитку політико-правової думки: за доби античності вони виражалися у холистичному баченні права і політики; в рамках середньовічної схоластики сакралізація права і влади вела до їх контекстуального злиття; гуманізація правової та політичної думки за доби відродження сприяла розмежуванню владного та правового дискурсів, що отримало своє філософське обґрунтування в новочасній філософії. Німецька класична філософія розвинула логіко-філософську систему, в якій праву і владі відводиться ключова роль в осмисленні природи соціального.

Показано варіанти інтерпретації владних засад права в сучасному праворозумінні. Осмислено інструментальний підхід до права в його позитивістському розумінні: застосований до проблем владних засад права, він дає змогу виявити точки взаємодії політичної та правової системи з позицій соціальних і нормативних фактів. Юснатуралістичні інтерпретації владних засад права базуються на протиставленні правової логіки логіці владної раціональності, що зумовлює суттєві методологічні складнощі при виявленні точок взаємодії права і влади. Соціологічне праворозуміння, яке несе в собі ідею відносності поняття права, пропонує прагматизацію владних засад права, внаслідок чого здійснюється поглинання правового дискурсу дискурсом владним. Комунікативні концепції права націлені на пояснення субстантивної єдності влади і права у формуванні раціонального політико-правового дискурсу.

Розкриваються владні характеристики права з позицій виявлення місця владних засад права у системі засад права, пояснення владності як

властивості права з урахуванням його впливу на легітимацію влади, а також шляхом конструювання філософсько-правових концепції влади права і права влади.

Ключові слова: владні засади права, владність права, влада права, право влади, зв'язок права і влади, сучасне праворозуміння, інструментальний підхід до права.

АННОТАЦИЯ

Цуркан-Сайфулина Ю. В. Властные основания права: философско-правовое исследование. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2017.

Диссертация посвящена формированию философско-правовой концепции властных основ права с точки зрения неклассической парадигмы философии права. Раскрываются антропологические, герменевтические и аксиологические измерения властных основ права, осуществляется их междисциплинарная интеграция, исходя из представлений о правовом дискурсе как ограниченном онтологическими и гносеологическими рациональными принципами. Особое внимание уделяется проблематике слияния и разграничения властного и правового поля, которые обуславливают диалектику их бытия.

Осуществлен историософический анализ связи права и власти от античной политико-правовой философии до немецкой классической философии. Генеральная линия этого анализа связана с поиском тенденций рационализации права и власти как институциональных форм принуждения в обществе. Показано, что эти тенденции имели разное проявление в процессе развития политико-правовой мысли: в эпоху античности они воплотились в холистическом видении права и политики; в рамках средневековой схоластики сакрализация права и власти привела к их контекстуальному слиянию; гуманизация правовой и политической мысли в эпоху возрождения способствовала размежеванию властного и правового дискурса, получившему свое философское обоснование в нововременной философии. Немецкая классическая философия развила логико-философскую систему, в которой праву и власти отводится ключевая роль в осмыслении природы социального мира.

Показаны варианты интерпретации властных основ права в современном правопонимании. Исследован инструментальный подход к праву в его позитивистском смысле, который в его применении к проблемам властных основ права позволяет выявить точки взаимодействия политической и правовой системы с позиций социальных и нормативных фактов. Юснатуралистические интерпретации властных

основ права базируются на противопоставлении правовой логики логике властной рациональности, что обуславливает существенные методологические сложности при выявлении точек взаимодействия права и власти. Социологическое правопонимание, которое несет в себе идею относительности понятия права, предлагает прагматизацию властных основ права, вследствие чего осуществляется поглощение правового дискурса дискурсом властным. Коммуникативные концепции права нацелены на объяснение субстантивного единства власти и права в формировании рационального политико-правового дискурса. Особое внимание уделено проблеме формирования дискурса власти и права в современной полипарадигмальной юриспруденции, что, среди прочего, приводит к формированию моделей осмысления права и власти с точки зрения пересечения позитивистской и юснатуралистической логики (к примеру, концепции властности права (*authority of law*)).

Раскрываются властные характеристики права с позиций выявления места властных основ права в системе основ права, объяснения властности как свойства права с учетом его влияния на легитимацию власти, а также путем конструирования философско-правовых концепции власти права и права власти. В этой связи особое внимание уделено вопросам формирования власти права как ключевого направления эволюции правовых систем современности, что связано с тенденциями выхода права из-под государственной монополии на принуждение, расширением сферы применимости мягкого права, а также плюрализации правовой реальности. В этом контексте обосновывается идея самостоятельной властности права, которая формируется за счет его способности к моделированию социальной реальности и вытеснению внеправовых средств разрешения конфликтов. Власть права, таким образом, становится концепцией, доминирующей по отношению к концепции права власти, что, среди прочего, получает свое выражение в идеологии «нового» позитивизма.

Ключевые слова: властные основания права, властность права, власть права, право власти, связь права и власти, современное правопонимание, инструментальный подход к праву.

SUMMARY

Tsurkan-Saifulina Iu. V. Power Grounds of Law: Philosophical and Legal Research. – Manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Law in specialty 12.00.12 – philosophy of law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2017.

The thesis is devoted to the formation of philosophical and legal concepts of power grounds of the law in terms of non-classical paradigm of philosophy of law. Disclosed anthropological, hermeneutic and axiological dimensions of power grounds of law, by their interdisciplinary integration based on the ideas

of the legal discourse as being limited by ontological and epistemological rational principles. Particular attention is paid to the issue of mergers and division of power and legal spheres that cause the dialectic of sociality.

Done historiosophical analysis due rights and power of the ancient political and legal philosophy and classical German philosophy. General line of analysis related to the search trends of rationalization of rights and authority as the institutional forms of coercion in society. It is shown that these trends had different expression during development of political and legal thought: the ancient days they received expression in a holistic view of law and policy; within medieval scholasticism sacred law and government led to their contextual merger; humanization of legal and political thought in the Renaissance contributed delimitation ruling and legal discourses, which received its philosophical grounding in the philosophy of the new times. German classical philosophy developed logical and philosophical system in which the right and power play a key role in understanding the nature of the social.

Variants interpretation principles of the law of power in contemporary thinking. The researcher examined the instrumental approach to law in its positivistic understanding that in its application to problems of governance principles of the law allows to identify the point of interaction between political and legal system from the standpoint of social and legal facts. Jusnaturalistic power of interpretation principles of law based on legal logic opposed to rational logic of power, which leads to significant methodological difficulties in identifying points of interaction between law and power. Sociological thinking, which carries the idea of relativity concept of law, offers pragmatized governance principles of the law, thereby acquisitions made legal discourse authoritative discourse. Communication concept of law aimed to explain the substantive unity government and law in the formation of rational political and legal discourse.

Disclosed power characteristics right from the position detection of power bases right place in the system of law principles, explaining how authoritativeness property rights, taking into account its impact on the legitimacy of power, and by constructing philosophical and legal concepts of power law and government.

Keywords: power grounds of law, power character of law, power of law, law of power, connection between law and power, modern legal thinking, instrumental approach to the law.

Підписано до друку 02.02.2017.
Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 1,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ІПП «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.